

Bewustzijn in wording

Cursus G-02

Cursuscoördinatoren

Prof. dr. D.K.F. Meijer
Prof. dr. A. A. Gramsbergen
Prof. dr. H.F. Kauffman

Cursusvorm

6 hoorcolleges, met twee sprekers per middag

Data

Donderdag 29 oktober t/m
3 december 2009

Tijd

15.15-17.00 uur

Cursusprijs

€ 122,50 excl. cursusmateriaal

Cursusmateriaal

Hand-outs

Uiterste inschrijfdatum

15 oktober 2009

Een multidisciplinaire kijk op het wonder van de mogelijkheid om van onszelf en de wereld bewust te worden.

Wijsheid kan niet onderwezen worden. We moeten haar zelf ontdekken op een reis die niemand voor ons kan ondernemen, in een poging die geen mens ons kan besparen. De bouw van ons brein, deze fantastische informatieverwerkende machine, is bepalend voor onze exploraties, onze grenzen, ons doen en laten en ook onze zelfkennis. Zijn wij onze hersenen en zit ons lichaam in ons hoofd? Een van de grootste raadselen daarbij is ons 'zelfbewustzijn': hoe leiden onze subjectieve gevoelens en keuzes tot materiële gevolgen? Is het 'ik gevoel' een illusoire constructie, zoals een autobiografie die steeds naar behoefte wordt bijgesteld? Wetenschappers beseffen steeds meer dat de grenzen aan het weten mede worden bepaald door de leemten in de kennis van het menselijk bewustzijn. Hoe nemen we de werkelijkheid waar en hoe beïnvloeden we haar door onze waarneming? Ons bewustzijn kan wellicht nooit het mysterie ervan finaal oplossen, maar we kunnen er wel verder in doordringen. In dit opwindende avontuur raken wetenschappelijke en metafysische domeinen elkaar, in een ultieme poging tot verdere evolutie van het leven.

Programma

College 1

Het bewustzijn, een glimp van een groot levensmysterie

Prof. dr. Dick K.F. Meijer

Inleiding op de cursus. Voor inhoud zie de algemene tekst hier boven.

De evolutie van het bewustzijn

Prof. dr. Henk F. Kauffman

De evolutie van het bewustzijn stelt de vraag hoe bewustzijn een rol speelt bij de aanpassing en voortbestaan van soorten via natuurlijke selectie (Charles Darwin). Gewaarwording en bewustwording werken via specifieke sensoren, waarmee een omgeving 'gekend' wordt. Variabele aanpassingsmogelijkheden (vrijheidsgraden) vergroten de kans op overleven. Specialisaties daarentegen verhogen de kwetsbaarheid. Zo maakte recht opgaan de wereld grijpbaar, terwijl complexere hersenstructuren (bij mensapen en hominiden) de wereld begrijpelijk maakten. Verbreding van het voedselpakket en sociale communicatie 'bevrijdden' de hominiden van plaatsgebondenheid, en maakten op den duur de aarde toegankelijk. Het zelfbewustzijn bij Homo sapiens leidde via symbolische taal tot bewustzijn van 'het zelf' en 'de ander'. Landbouw, taal en schrifttekens zorgden uiteindelijk voor 'onafhankelijkheid' van omgevingsfactoren en een 'toenemende vrijheid' van handelen en verantwoordelijkheid.

College 2

Het bewustzijn tussen harde werkelijkheid en denkbeeldige wereld

Prof. dr. Jan Minderhoud

De term 'consciousness' (bewustzijn) nodigt bij voorbaat al uit tot verwarring. Vanuit verschillende disciplines wordt onder bewustzijn niet hetzelfde verstaan. Het begrip wordt zowel in verband met lichamelijke toestanden gebruikt, zoals bij bewusteloos en comateus, als in verband gebracht met mentale ervaringen, zoals 'being aware' en 'conscious experience'. Geen wonder dat het probleem van de scheiding tussen lichaam en geest (het dualisme van Descartes) zich vooral concentreert

Cursus G-02

vervolg

op een verklaring hoe fysische processen de oorzaak kunnen zijn van subjectieve ervaringen. Hoe wordt de gigantische hersencapaciteit van de mens gebruikt en geordend om de persoonlijke belevingswereld tot stand te brengen, die wij ervaren? Zit dit alles wel tussen de oren?

Het naar zichzelf terugkerend bewustzijn*Dr. Han Wassenaar*

De mens bezit een naar ontmoetingen verlangend neuronaal bewustzijnsvermogen. Dit vermogen rust op een eenvoudig uit te leggen evolutionair principe van terugkerende veroorzaking. Het principe werkt door tot in het door de hersenen aangestuurd menselijk gedrag. Wanneer Zelf staat voor de menselijke binnen- of endo-wereld en het nietZelf voor de voorgeselecteerde buiten- of exo-wereld, leidt het gedrag tot twee, steeds bij zichzelf terugkerende Zelf-Zelf en Zelf-nietZelf ontmoetingen. De hersenen maken geheugen door de twee verschillende ontmoetingen in geheugensystemen neer te leggen. Daardoor ontstaat er een bewustzijnsmotor die de ontmoetingen aandrijft en het verlangen stilt.

College 3**Het 'ik' en ons wereldbeeld***Prof. dr. Albert Gramsbergen*

Is er in ons bewustzijn één 'ik' of verschilt dat met de situatie? Zijn Jekyll en Hyde representaties van hetzelfde 'ik'? William James stelt dat bij normale personen "one brain subserves multiple selves", maar anderen zeggen dat de momentane stroom van gedachten uitsluitend het 'ik' bepaalt. Informatie vanuit de buitenwereld is van essentieel belang voor het 'ik'. Het visuele beeld bijvoorbeeld, wordt zowel in het netvlies als in de hersenen ontrafeld in verschillende kwaliteiten, zoals beweging, contrast en kleur. Deze komen op verschillende plaatsen in de hersenen terecht. Het is echter raadselachtig hoe deze aspecten in ons bewustzijn tot beelden worden. Waarschijnlijk dringen slechts die reconstructies van beelden tot ons door die voor het 'ik' van belang zijn.

Denk ik of denkt het in mij?*Drs. Fred Luijder*

Bestaat er in ons een 'ik', dat de wereld om ons heen waarneemt en tot bewust handelen besluit? Vanouds lijkt dit vanzelfsprekend. Recente experimenten van onder andere Libet en Haynes lijken er op te wijzen dat dit een illusie is. Maar hoe zit het dan met de autonome, individuele wilsbeschikking? 'Ik denk, dus ik ben', zo luidde het bekende adagium van Descartes. Wat betekent dit nog als die 'ik' een illusie blijkt te zijn? In het college worden deze experimenten, hun mogelijke implicaties voor de idee van de autonome wilsbeschikking en alternatieve interpretaties, modellen en verklaringen besproken.

College 4**Kunstmatig bewustzijn via computers***Prof. dr. Pieter J. van Strien*

De opkomst van de computer in de tweede helft van de vorige eeuw bracht op tal van terreinen een revolutie teweeg. Pioniers als Herbert Simon voorspelden dat Artificiële Intelligentie (AI) de menselijke intelligentie weldra zou overvleugelen, in een denksport als schaken, maar ook in het doen van uitvindingen. Sommigen schreven aan computers bewustzijn en intenties toe. In het

Cursus G-02

vervolg

verlengde daarvan dienden zich futuristische speculaties aan over kruisingen tussen mensen en computers, nieuwe vormen van onsterfelijkheid, en een machtsovername door computers. Na eerst een aantal sterke staaltjes van computerintelligentie te hebben besproken (de computer als schaakmeester, als expertsysteem, als psychotherapeut en als ontdekker), zullen de beperkingen van computers en het menselijk surplus, zoals analogiesprongen, intuïtie en emotie, aan de orde worden gesteld.

Creativiteit tussen het bewuste en het onbewuste*Drs. Katalin E. Herzog*

Als je creatieve mensen vraagt, hoe kom je op dat goede idee of hoe heb je dat mooie werkstuk gemaakt, dan zeggen ze vaak: dat weet ik niet, het gebeurt helemaal intuïtief. Sommigen menen zelfs dat zij niet de oorsprong van het idee of werk zijn, maar slechts een doorgeefluik vormen van bijvoorbeeld bovenzinnelijke krachten. Hoe komt het toch dat denkers en makers zo weinig zicht hebben op hun eigen creativiteit? In dit college zal naast de vraag wat creativiteit waarschijnlijk inhoudt, ook het aandeel worden behandeld van het bewuste en het onbewuste bij creatieve activiteiten. Aan de orde zal komen hoe in verschillende fases van het creatieve proces beide mogelijkheden van de geest functioneren. Hierbij zal ook de bijzondere geestestoestand van de 'flow' worden besproken, een optimale ervaring, als iemand zich geheel op een uitdagende taak concentreert.

College 5**De woedende begeerte naar bewustzijn***Remco Ekkers*

De woede (orewoet), waarvan in de titel sprake is, vinden we in het werk van Hadewijch, de 13de-eeuwse mystica die op zoek was naar volledig bewustzijn. Leiden mystieke oefening en meditatie tot bewustzijnsverruiming of bewustzijnsvernauwing? Er is een groot verschil tussen de mystiek van het oosten en die van het westen. Dat verschil hangt samen met de visie op de tijd; lineair in het westen, circulair in het oosten. Het doel van de mystieke opgang in het oosten is het overstijgen van de dualiteit Schepper-schepsel en het verwezenlijken van de identiteit tussen Brahman (de Absolute) en atman (het zelf), terwijl de westerse mystiek naar de ontmoeting met de Ander zoekt. Maar de mens zal God nooit begrijpen; er zal altijd een verschil zijn.

Bijzondere bewustzijnsfenomenen en de manipulatie ervan*Prof. dr. Walter Schönau*

Wat zijn 'altered states of consciousness' en waarin verschillen ze van de ons vertrouwde, 'normale' bewustzijnstoestand in het leven van alledag? In dit verband zullen de opvattingen van John Lilly (1972) en Charles Tart (1975) besproken worden. Deze bijzondere bewustzijnsfenomenen kunnen op verschillende manieren ontstaan: spontaan, door manipulatie via allerlei technieken of door het innemen van psychofarmaca. Alle culturen en tijdperken hebben met de beïnvloeding van het bewustzijn geëxperimenteerd; een aantal ervan zal besproken worden. Na een korte behandeling van het wetenschappelijk onderzoek van dromen, komen tenslotte twee fascinerende, ongewone ervaringen aan de orde, die recentelijk veel aandacht hebben getrokken: uittredingen ('out of body experiences') en bijna-dood-ervaringen ('near death experiences'). Vervolgens zullen wetenschappelijke verklaringen en de wereldbeschouwelijke gevolgtrekkingen van deze verschijnselen aan de orde worden gesteld.

Cursus G-02

vervolg

College 6

Bewustzijn in kosmisch perspectief

Prof. dr. Dick K.F. Meijer

Informatie wordt, naast materie en energie, als het meest wezenlijke deel van het universum gezien. Informatie wordt hier niet alleen opgevat als ordening, maar ook als de manifestatie van herkenbare patronen. Ons bewustzijn speelt als waarnemer van dit alles een centrale rol. Informatie krijgt immers pas betekenis na receptie, perceptie en actieve representatie. Is ons 'zelfbewustzijn' daarbij louter een reflectie van onze hersenactiviteit of is het tevens een expressie van een 'universeel bewustzijn' dat tot stand komt middels ons brein? Men veronderstelt in de laatste theorie dat een onbeperkt 'kosmisch bewustzijnsveld' informatie bevat uit het verleden, heden en de toekomst, en wel in een met onze wereld verstrengelde vorm, zoals die beschreven wordt door de quantum fysica.

Eindforum en discussie tussen sprekers en deelnemers

Na afloop gevolgd door borrel voor sprekers en cursisten

Word donateur van de Stichting Steunfonds en ondersteun daarmee de activiteiten van de Senioren Academie Groningen en Drenthe.

Indien u minimaal € 50,00 per jaar schenkt, krijgt u als dank daarvoor het volgende:

- gratis toegang tot de Jan Sniijderslezing
- gratis toegang tot de Voorjaarslezing
- gratis toegang tot de Nederlandse Cultuurlezing
- genodigde bij de Opening van het studiejaar
- de Studiegids met toebehoren

Als u de Stichting Steunfonds eenmalig een gift wilt geven, kunt u een bedrag overmaken op rekeningnummer 95.48.72.827 t.n.v. stichting Steunfonds Senioren Academie te Groningen

Stichting Steunfonds

Senioren Academie Groningen en Drenthe

Ja, ik word donateur van Stichting Steunfonds Senioren Academie Groningen en Drenthe

De heer Mevrouw

Naam en voorletter(s): _____

Adres: _____

Postcode/plaats: _____

Telefoon: _____

Ik word donateur en geef jaarlijks een bedrag van € _____

Ik machtig Stichting Steunfonds om dit bedrag af te schrijven van mijn bank- of girorekeningnummer

Mijn bank/girorekeningnummer is: _____

ten name van: _____

Ik ontvang liever een factuur.

Handtekening _____

Datum: /

2009

Opsturen naar Stichting Steunfonds Senioren Academie Groningen en Drenthe, Postbus 72, 9700 AB Groningen, of faxen naar (050) 363 72 66. U kunt zich ook via de website aanmelden (www.hovoseniorenacademie.nl).